

κράς Ασίας, τους Καραμανλήδες, ασχολείται το άρθρο του *Richard Clogg*. Μετά από μια ιστορική αναδρομή στις πρώτες μαρτυρίες του φαινομένου κι αφού εξετάζει ποικίλες καραμανλίδικες πηγές, το άρθρο αναδεικνύει την απροσδιοριστία του εθνικού αυτοχαρακτηρισμού των τουρκόφωνων αυτών πληθυσμών. Το φαινόμενο της ληστείας στις περιοχές της Ηπείρου και της Θεσσαλίας απασχολεί το άρθρο του *Iwánny Koliópouλου*. Ο συγγραφέας σημειώνει τις επαναστατικές διαστάσεις που παίρνει η παραδοσιακή πρακτική της ληστείας στις συνοριακές περιοχές μεταξύ ελληνικού και οθωμανικού κράτους από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα μέχρι την επανάσταση των Νεότουρκων το 1908.

Με τη θέση των Ελλήνων στην οθωμανική διοίκηση στη δάρκεια του Τανζιμάτ ασχολείται το άρθρο του *İlber Ortaylı*. Ο Ortaylı συνδέει την απώλεια της προνομιακής θέσης των Ελλήνων στο διοικητικό μηχανισμό με την ελληνική επανάσταση. Ταυτόχρονα αναφέρεται στις διαφορετικές στάσεις των Ελλήνων Θρησκευτών, οι οποίες κυμαινόνταν από υποστήριξη της αυτοκρατορίας μέχρι προτάσεις για ομοσπονδία ή ένωση με την Ελλάδα. Το ζήτημα των πληθυσμιακών ομάδων που υπόκεινταν στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου προσεγγίζει το άρθρο του *Παρασκευά Κονόρτα*. Ο συγγραφέας ανιχνεύει τις αλλαγές στην πατριαρχική εξουσία που πραγματώθηκαν στη διάρκεια τεσσάρων αιώνων, αναδεικνύοντας τους κινδύνους της ταύτισης θρησκευτικού και εθνικού προσδιορισμού και τις συνεχείς μετατοπίσεις των σχέσεων μεταξύ Ελλαδίτων, Ελλήνων Θρησκευτών και οθωμανικών αρχών. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις του ελληνισμού στο έργο του Ιωάννη Δραγούμη και του Σουλιώτη-Νικολαϊδή απασχολούν το άρθρο του *Θάνου Βερέμη*. Ανιχνεύονται οι απόπειρες αποσύνδεσης της μοίρας του ελληνικού έθνους από εκείνης του ελληνικού βασιλείου και η στροφή προς ένα θεωρούμενο πιο υγιές κομμάτι του ελληνισμού, τον οθωμανικό ελληνισμό. Με τη σκιαγράφηση της στάσης των Ελλήνων βουλευτών στο οθωμανικό κοινοβούλιο στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα από την *Κατερίνα Μπούρα* κλείνει ο τόμος, καθώς σηματοδοτείται πλέον η μετάβαση σε μια νέα εποχή για όλους τους κατοίκους της οθωμανικής επικράτειας.

Ο χώρος των οθωμανικών σπουδών αποτελεί ένα προνομιακό πεδίο για τη διερεύνηση σύγχρονων θεωρητικών προβληματισμών που σχετίζονται με τις πολλαπλές ταυτότητες των υποκειμένων καθώς και την κουλτούρα και τις συμπεριφορές των εθνοτήτων σε ένα πολυπολιτισμικό πλαίσιο αναφοράς. Αποτελεί εξίσου ένα προνομιακό πεδίο για τη δοκιμασία των επιστημονικών πλέον στερεοτύπων που παρήγαγε η εθνική ανάγνωση της ελληνικής ιστορίας αναφορικά με τη συμβίωση των Ελλήνων

τις άλλες εθνότητες στο οιθωμανικό άτος, το ρόλο της θρησκείας στη διαδιστιάσια εθνοποίησης, αλλά και το συνολικό ήμα της «Τουρκοκρατίας» και της κατάρρευσής της με τη δημιουργία του ελληνικού κράτους. Στον τόμο αυτό αποτυπώνονται αυτοί ακριβώς οι προβληματισμοί και η ερευνητική πορεία την οποία ολούθησαν.

Σ προς τη συνολικότερη οπτική των άρθρων, θα μπορούσε να εστιάσει κανείς στη ένταση ένταξης των Ελλήνων σε ένα ευτέρο – εκτός του «ελληνισμού» – πλαίσιο. Πρόκειται ίσως για την πιο έντονη ισοβολή του χαρακτηρισμού «Έλληνας Οιθωμανός» για τους ορθόδοξους της τοκρατορίας, χαρακτηρισμού που σπά-

ει τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή βιογραφία. Στο σημείο αυτό προκύπτει βασικά το ερώτημα του κατά πόσο η νέα αιτική επηρεάζει την ερμηνευτική προσέγγιση των συγγραφέων. Το νέο λεξιλόγιο, που χρησιμοποιείται κατά κοινή αποδοχή από το σύνολο των ιστορικών του έργου, απολογείται απλώς την πολιτικά ορθή πόδοση των όρων που επιβάλλει η σύγχρονη πολιτική κουλτούρα ή συνδέεται και την ανανέωση του προβληματισμού σε τίτλα ταυτοτήτων και ιδεολογιών; Θεωρώ ότι στα άρθρα του τόμου μπορούμε διακρίνουμε διαφορετικές –περισσότερο ή λιγότερο ικανοποιητικές– απαντήσεις στο ερώτημα.

Κάθε περίπτωση πάντως ο παρών τόμος πετελεί μια επιτυχήμενη συμπτύκωση της ευαγγίας που έχει παραχθεί τις τελευταίες καετίες στον ελληνικό χώρο και κλείνει επιπτυχία μια πρώτη φάση διεύρυνσης του ορίζοντα. Οι μετέπειτα εξελίξεις μάλιστα δικαιώνουν τις ερευνητικές επιλογές των συγγραφέων καθώς έγινε πλέον συνείδηση η ανάγκη μια πιο ουσιαστικής συγκριτικής θέασης των επιστημονικών ερωτημάτων, η ανάγκη ουσιαστικής επικοινωνίας με λους ακαδημαϊκούς χώρους. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα έχουμε δει ποικίλες ποσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση, οποιές προς το παρόν αποτυπώνονται

καλύψει αυ

φορές στη σύγχρονη ζωή μας με ψάχνουμε να βρούμε γεγονότα, και δραστηριότητες από το πρό-
ο μακρυνό παρελθόν, και να τα με μέσα απ' τη βαθειά θάλασσα
ας. Η προσπάθειά μας αυτή, συ-
ή όσο διαρκεί η διαδικασία της σκοντάφτει πολύ συχνά στην έλ-
αλείνω για την προσεγγιστική των
ιστορικών εποχών. Έτσι η οποια-
νέρωση αρχειακών πηγών είναι
οδοδεκτή.
ώνα η Οθωμανική Διοίκηση οργα-
νιάτικα το δυτικό πρότυπο δεν μπο-
ρού να χρησιμοποιεί και μη μου-
νιών στα διάφορα αξώματα, πράγ-
μα είχε ήδη αναγγείλει με το γνω-
νι του Τανζμάτ.
μένινοι, Εβραίοι, Χριστιανοί, Άρα-
βι, Βλάχοι και άλλοι μη Μουσουλ-
μανοποιήθηκαν κατά καιρούς στην
εποχής Υψηλής Πύλης. Πού διορίστη-
αυτοί οι Ρωμιοί, σε ποιες υπηρε-
σιεψαν, πόσα δήκρεσε η παραμονή
να ή το άλλο αξώμα είναι ερωτή-
μας απασχολούν και που η απά-
ντη, αν όχι αδύνατη, μπορεί να είναι
έλεσμα πολύχρονης έρευνας.
του Sinan Kunerpal, ιδρυτού και
ύ των εκδόσεων ISIS, έρχεται να

τρο για να θωήσει το συγγραφέα να κάνει μια εκτεταμένη έρευνα και να καταλήξει ότι το άτομο στο οποίο αναφερόταν το άρθρο ήταν ο Αλή Ριζά, υπουργός τότε των Εσωτερικών και παλιός βεζύρης. Έγινε, λοιπόν, σαφές για άλλη μια φορά το πόσο δύσκολο είναι να προσεγγίσει κανείς τέτοιου είδους πληροφορίες, που αναφέρονται σε διορισμούς και αναλήψεις υπηρεσίας στα διάφορα αξιώματα της Αυτοκρατορίας.

Η έρευνα περιέλαβε 83 χρόνια από τον Ιούλιο του 1839, έτος ανάρρησης στο θρόνο του σουλτάνου Abdülmecit, μέχρι την κατάργηση της μοναρχίας, τον Νοέμβριο του 1922. Ο συγγραφέας προσπάθησε να κατατρίξει καταλόγους των κρατικών αξιωματούχων, χρησιμοποιώντας κατά κύριο λόγο την επίσημη εφημερίδα *Takvim-i Vakayi* (=Ημερολόγιο των γεγονότων), την επετερίδα του Υπουργείου Εξωτερικών, *Haricisiye Salnamesi* και από το αρχείο της Πρωθυπουργίας, *Basbakanilik Arsivi*, τα *Sicili-i Ahval* (=κατάστιχα των γεγονότων), καθώς επίσης και τοπικές ιστορίες. Οι κατηγορίες των αξιωματούχων, που καταγράφονται είναι οι εξής: Βεζύρηδες, υπουργοί (δικαιοσύνης, ναυτικών, εσωτερικών, βακουφίων, εξωτερικών, αυτοκρατορικού θησαυροφυλακίου, παιδείας, οικονομικών, δημοσίων έργων, δασών και μεταλλείων, ταχυδρομείου και τηλεγράφου, στρατιωτικών, εμπορίου και γεωργίας), σε-ϋχουλισλάμηδες, πρόεδροι συμβουλίου επικρατείας, αρχηγοί χωροφυλακής, αρχηγοί στρατού, σύμβουλοι πρωθυπουργίας, αρχιγραμματείς της αυλής, μέλη της γερουσίας, νομάρχες, πρέσβεις.

Το βιβλίο γίνεται πολύ χρηστικό, αφού στη συνέχεια επιχειρούνται διάφορες άλλες κατηγοριοποιήσεις όπως: μέλη του iερού κλήρου (μουλάδες), μέλη του στρατιωτικού σώματος, μη μουσουλμάνοι (Ρωμιοί, Αρμένηδες, Εβραίοι, Χριστιανοί Άραβες, Σλαύοι και ξένοι που υπηρετούσαν το Θωμανικό κράτος). Καταγράφονται ακόμη κατηγορίες λίγο παράξενες αλλά απόλυτα χρήσιμες όσον αφορά την Θωμανική κοινωνία, όπως πατέρες και γιοι, γαμπροί και αδέλφια.

λας, Β πούλοι σχολή ριών γ νουπόι και τη καταγρά να μην στα κα Πρόκε οποία αφού κα τα αξιώ στη η υ δρομίδι μένων νικά πρι μιας κ ονόματ

ο, ο Ιωαννάκης Αριστάρχης μπέντειδης Γιοργαντζίογλου πασάς, ο Γκικης Φωτιάδης μπέης, ο Ιωαννάκης Καρατζάς πασάς, ο Αλέξανδρος Γκίκας, ο Γρηγόριος Γκίκας, ο Ιωάννης Μισέλ Γρηγοριάδης μπέης, ο Γρηγόριος Καλλιμάχης πασάς, ο Κωνσταντίνος Καρατζάς μπέης, ο Ιωαννάκης Καραθεωπέης πασάς, ο Κωστάκης Καραθεωπέης, ο Στεφανάκης Καραθεωδωνής, ο Αλέξανδρος Καραθεωδωνάς, ο Γεώργιος Κονεμένος μπέης, η Κοπάσης εφέντης, ο Δημητράγιροκορδάτος εφέντης, ο Αλέξανδρος αυρογένης μπέης, ο Σπυρίδων ένης πασάς, ο Βασιλείος Μουσούρας μπέης, ο Παυλάκης Μουσούρας

Yannis Voulgaris,
L'ITALIA DEL CENTRO-SINISTRA 1960-1968
(πρόλογος Giuseppe Vacca),
εκδ. Carocci, Ρώμη 1998,
XLII+213 σελ.

τα Αυτόνιο Φερράρι

ΠΙΘΑΝΟΤΑΤΑ θα χρειαστεί να περιμένουμε μια γενιά για να μπορέσουμε να δούμε, στην Ιταλία, μια ολοκληρωμένη δημοκρατία της εναλλαγής, άρα και μια πραγματική πολιτική σταθερότητα. Όσοι βιάστηκαν να αναγγείλουν το θάνατο της πρώτης δημοκρατίας και να βαφτίσουν, εξίσου βιαστικά, τη γέννηση της δεύτερης, αρχίζουν τώρα να επανεξετάζουν εκείνη την ελάχιστα μελετημένη κρίση τους, κόρη μάλλον της αισιοδοξίας παρά του ρεαλισμού. Διότι η Ιταλία εξακολούθει να τρέφεται, ακόμα και σήμερα, από τις δονήσεις ενός παρελθόντος που ακόμα δεν ξεπεράστηκε, από τις ανισορροπίες και τις πληγές που προκλήθηκαν από ένα σύστημα υπερβολικά συμπαγές και άκαμπτο, ένα σύστημα ανίκανο να διαλυθεί γρήγορα στα -συχνά ορμητικά- κύματα της ιστορίας.

Πράγματι, στη λαϊκή φαντασία, αυτή που η επιβιώσασα από εκείνο το δικαστικό κυκλώνα που ονομάστηκε «καθαρά χέρια» πολιτική τάξη δεν στάθηκε ικανή να σβήσει, επιβιώνουν τα βαριά κατάλοιπα μιας σχεδόν πενηντάχρονης παράλυσης του συστήματος: με μια κομμουνιστική αριστερά αναγκασμένη, από τους διεθνείς περιορισμούς (τις Ηνωμένες Πολιτείες, το NATO, το Βατικανό, τη μη εμφανίσιμη αυτοκρατορική ΕΣΣΔ) να μένει φυλακισμένη στην αντιπολίτευση· και με μια δεξιά ανίκανη να ξεφύγει από τις δαγκάνες κάποιων ολοκληρωτικών νοσταλγιών, μια δεξιά ελάχιστα αντιπροσωπευτική για να προσφέρει μια αξιόπιστη φιλελευθερο-συντηρητική εναλλακτική λύση στην υπερεξουσία του μονα-